

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни

“ВВЕДЕННЯ
ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ
ТЕОЛОГІЇ”

(для бакалаврів)

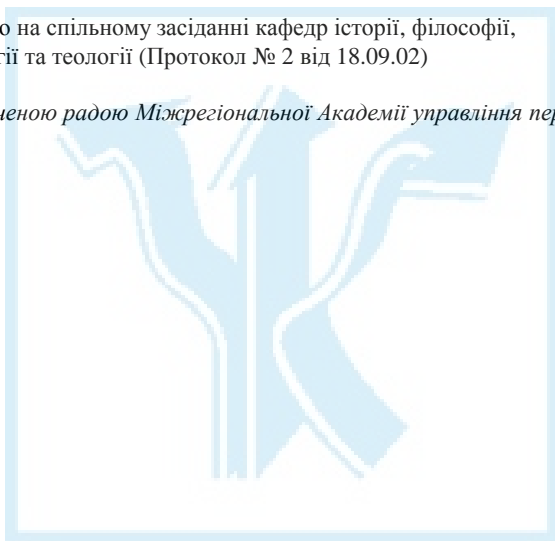
МАУП

Київ 2003

Підготовлено старшим викладачем *В. П. Савельєвим*

Затверджено на спільному засіданні кафедр історії, філософії, культурології та теології (Протокол № 2 від 18.09.02)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Савельєв В. П. Навчальна програма дисципліни “Введення до християнської теології” (для бакалаврів). — К.: МАУП, 2003. — 12 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Введення до християнської теології”, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

©Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2003

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета дисципліни “Введення до християнської теології”— ознайомити студентів з богословським і релігійно-філософським на-дбанням християнства, яке мало визначальний вплив на утвердження загальнолюдських духовних, моральних і культурних цінностей.

Упродовж багатьох поколінь богослов'я вважалося вершиною духовних знань, яких спромоглося досягти людство. Нині воно посідає провідне місце серед гуманітарних і філософських дисциплін у європейській системі вищої освіти. Однак вивчення цієї науки має одну суттєву особливість. Специфікою теології є те, що вона має два основні виміри: внутрішній — онтологічний і зовнішній — раціонально-схоластичний. Онтологічний вимір означає, що йдеться про здатність людського розуму на інтуїтивному, містичному рівні споглядати те, що належить до трансцендентного Божественного буття. Раціонально-схоластичний рівень передбачає, що робиться спроба на раціональному рівні систематично викласти основні істини Біблійного вчення про Бога, а також про Його ставлення до людини і до створеного Ним світу. Саме в такому сенсі можливо говорити про богослов'я як про науку.

Дисципліна “Введення до християнської теології” є ознайомлювальним курсом з християнської теології і не передбачає поглибленого вивчення основних догматів Церкви. Але оскільки в Україні історично Східне християнство, тобто Православ'я, суттєво вплинуло і далі впливає на формування релігійного світогляду та утвердження самобутності нашого народу, то основна увага приділятиметься вивченню православно-богословської традиції, в якій починаючи з Апостолів і великих Отців Церкви всебічно розкрито найважливіші біблійні істини Божественного Одкровення.

Для полегшення сприйняття лекційного матеріалу акцент робитиметься на викладенні основ християнської метафізики, наріжним каменем якої є власне теологія, антропологія і космологія. Іншими словами, завданням цього курсу стане ознайомлення студентів з науково-богословською проблематикою, окресленою загальною темою “Бог, людина і світ”.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“ВВЕДЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ”

№ п/п	Назва теми
1	Попередні поняття до вивчення християнського богослов'я
2	Християнське вчення про Бога
3	Догмат про Пресвяту Трійцю — основа християнської релігії
4	Християнська космологія. Православне вчення про Бога як Промислителя світу
5	Біблійна антропологія та антропологія Отців східної патристики
6	Буття ангельського духовного світу
7	Вчення Церкви про Христа Спасителя. Православна сотеріологія
8	Православна екклезіологія
9	Поняття про таїнства як засоби освячення людини
10	Християнська есхатологія

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни
“ВВЕДЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ТЕОЛОГІЇ”

Тема 1. Попередні поняття до вивчення християнського богослов'я

Charisma, mysterion, katharsis, hesychia — ключові поняття, що допомагають з'ясувати природу богослов'я. Віра в біблійні традиції. Богослов'я — наука і філософія. Можливість і характер нашого пізнання про Бога. Природний і надприродний шляхи богопізнання. Моральні умови богопізнання. Поняття про догмати. Властивості догматів: теологічність, богоодкровенність, церковність, загальнообов'язковість. Джерела християнського віровчення: Святе Письмо і Святий Переказ. Богонатхненність Святого Письма. Канон книг Святого Письма. Поняття Святого Переказу у сучасному православному богослов'ї. Джерела Святого Переказу: давні символи та сповідання віри, соборні віровизначення, творіння святих отців і вчителів Церкви, літургічна практика.

Література [9; 16; 19; 30]

Тема 2. Християнське вчення про Бога

Етимологія слова “Бог”. Божественні імена. Аргументи, що підтверджують дійсність існування Божого: космологічний, онтологічний, моральний, антропологічний, історичний, релігійно-практичний. Уявлення про Бога, що спотворюють його образ. Єдність Божа як характерна ознака істинного поняття про Бога. Вчення Старого і Нового Завітів про єдність Божу. Непізнанність Божевної сутності. Поняття сутності. Можливість пізнання Бога за його діяннями. Нетворний характер Божевених енергій. Поняття про апофатичні та катафатичні властивості Божі. Об’єктивне значення властивостей Божих. Істинність наших уявлень про Бога. Апофатичні (онтологічні) властивості Божі: самобутність, незмінність, вічність, невимірність і всюдисутність. Катафатичні (духовні) властивості Божі: Розум, Премудрість і Всезнання; Святість і Світло; Благість, Любов і Милість; всеблагість; правда Божа. Любов і Правда Божа в їх співвідношенні. Антропоморфізми Святого Письма.

Література [1; 3; 9; 11; 16; 26; 29; 30]

Тема 3. Догмат про Пресвяту Трійцю — основа християнської релігії

Сутність християнського вчення про Святу Трійцю. Аналогії Трійці в нашому світі. Свідectва Одкровення про троїчність Осіб у Божові. Донікейський період в історії троїчного богослов’я. Монархіанство. Вчення Оригена про Трійцю. Тринітарні суперечки в IV ст. Полеміка з аріанством. Вчення Великих Каппадокійців про Пресвяту Трійцю. Тринітарна термінологія. Духоборство. Віра давньої Церкви в троїчність Божества. Відмінності Божевених Осіб за їх іпостасними властивостями. Троїчність Божевених Осіб і категорія числа (кількості). Вчення про монархію Отця. Єдиносутність Осіб Пресвятої Трійці. Вчення Плотіна про три іпостасі та християнська тріадологія. Незбагненність догмата про Святу Трійцю.

Література [1; 5; 11; 17; 19; 27; 28]

Тема 4. Християнська космологія. Православне вчення про Бога як Промислителя світу

Нехристиянські концепції походження світу: дуалізм, деїзм, пантеїзм. Сутність християнського вчення про походження світу. Творення “із нічого”. Основні заперечення проти цього вчення. Вічність Божевного заміслу про створений ним світ. Творчі Божевених ідеї,

їх ставлення до самого Бога і до створеного ним світу. Участь усіх Осіб Пресвятої Трійці в ділі творіння. Мотиви і мета творіння. Поняття про Промисл Божий. Хибні погляди на Промисл Божий. Дії Промислу Божого: збереження світу, підтримка всього існуючого в бутті, управління світом. Предмети Божественного промислу та його види. Участь Осіб Пресвятої Трійці в ділі Промислу. Можливість пізнання людиною таємниць Промислу Божого.

Література [7; 9; 10; 13; 21; 26; 29; 31]

Тема 5. Біблійна антропологія та антропологія Отців східної патристики

Людина — вінець творіння. Походження від Адама і Єви всього роду людського. Преадамізм і полігенізм. Склад людської природи: дихотомія і трихотомія. Душа як самостійна субстанція, відмінна від тіла. Три основні погляди на походження людської душі: креаціонізм, генераціонізм (традуціанізм), передіснування. Властивості людської душі: духовність, розумність, свідомість, безсмертя, свобода. Відмінність людської душі від душ тварин. Образ і подoba Бога в людині. Призначення людини. Схильність людської природи до гріхопадіння. Піклування Боже про людину до гріхопадіння та його необхідність. Гріхопадіння перших людей, моральні та фізичні наслідки. Кари Божі: страждання та смерть. Втрата Царства Божого як найтяжчий наслідок гріхопадіння. Сутність первородного гріха.

Література [7; 8; 14; 18; 22; 23; 29]

Тема 6. Буття ангельського духовного світу

Ангели у Святому Письмі. Створення ангелів Богом. Природа ангелів. Властивості ангельської природи: духовність, безтілесність, безсмертя. Ставлення ангелів до простору і часу. Досконалість ангельської природи. Число ангелів. Небесна ієрархія. Дійсність буття злих ангелів. Падіння ангелів темряви і місце їх перебування. Ворожа діяльність злих духів у нашому світі. Ставлення Бога до діяльності злих ангелів.

Література [1; 9; 11; 16; 30]

Тема 7. Вчення Церкви про Христа Спасителя. Православна сотеріологія

Предвічна рада Пресвятої Трійці про спасіння роду людського. Христос — правдива і цілісна людина. Свідectва Одкровення про те, що Христос є істинна людина. Хибні погляди відносно людської природи Ісуса Христа. Матеріальний і формальний докетизм. Відмінності Ісуса Христа від нас за людською природою. Чудесне народження та безгрішність Спасителя. Православне вчення про Особу Відкупителя. Коротка історія догмата про боголюдську природу Христа. Несторіанство. Монофізитство. Монофелітство. Таємниця поєднання двох природ в особі Ісуса Христа. Наслідки поєднання двох природ в Особі Ісуса Христа. Поняття про Відкуплення у світлі Святого Письма. Необхідність Відкуплення для спасіння людини. Етимологія слова “відкуплення”. Мета Відкуплення. Біблійні та святоотецькі образи Відкуплення. Існуючі теорії Відкуплення: юридична, моральна, органічна. Боговтілення, вчення, пророцтва, чудеса, хресна смерть, сходження в пекло, Воскресіння та Вознесіння Спасителя як невіддільні складові нашого Відкуплення. Спасительні плоди відкупительного подвигу Ісуса Христа: звільнення від вічного покарання, примирення з Богом, дарування повноти благ. Значення віри і добрих вчинків у ділі нашого спасіння.

Література [9; 10; 12; 15; 19; 25]

Тема 8. Православна еkkлезіологія

Церква як знаряддя, через яке Господь вершить наше спасіння. Церква — посередниця у справі спасіння людини. Різні значення слова “церква”. Основні біблійні образи Церкви. Церква в її земному аспекті. Науково-богословські спроби визначити, що таке Церква. Заснування Церкви Господом Ісусом Христом. Мета і призначення Церкви. Господь Ісус Христос — Голова Церкви. Христологічний і пневматологічний аспекти Церкви. Суттєві (онтологічні) властивості Церкви Христової: єдність, святість, соборність, апостольство. Боговстановлена ієрархія: апостоли, єпископи, пресвітери, диякони. Союз між Церквою земною та Церквою небесною.

Література [1; 6; 11; 16; 17; 24; 31]

Тема 9. Поняття про таїнства як засоби освячення людини

Таїнства в церковній практиці. Значення та смисл слова “таїнство”. Кількість таїнств. Таїнство хрещення і його місце серед інших таїнств.

Боговстановленість, видима та невидима сторони таїнства хрещення. Обрядова сторона таїнства хрещення. Таїнство миропомазання і його богословсько-літургічний смисл. Євхаристія як таїнство таїнств. Установлення таїнства Євхаристії. Образ перебування Господа Ісуса Христа у Святих Дарах. Божественна Євхаристія як безкровна жертва. Необхідність і спасительність причастя Святих Христових Тайн. Таїнства маслосвяття, покаяння, священства, шлюбу, їх богословський смисл і символіка.

Література [11; 16; 17; 22; 30]

Тема 10. Християнська есхатологія

Тілесна смерть і безсмертя людської душі. Доля кожної людини після її смерті. Індивідуальний суд Божий. Стан душі праведників і грішників після індивідуального суду. Молитва Церкви за померлих. Загробна доля немовлят. Римсько-католицьке вчення про чистилище. Невизначеність часу Другого пришествя. Ознаки Другого пришествя: розповсюдження Євангелія по всьому світі, навернення Ізраїля до Христа, явлення пророка Іллі, посилення зла, поява лжехристів і лжепророків, поширення хибних учень, падіння духовності, суспільні і природні лиха, війни. Антихрист і час його пришествя. Парусія. Воскресіння мертвих. Страшний суд. Муки грішників і блаженний стан праведників після Страшного суду.

Література [4; 8; 9; 16; 19; 23; 24; 31]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Походження терміна “богослов’я”. Природа богослов’я.
2. Властивості догматів.
3. Спроби побудови догматичних систем в історії християнської думки.
4. Причини появи догматів.
5. Святе Письмо та Святий Переказ як джерела християнського віровчення.
6. Богонатхненність Святого Письма.
7. Ім’я, з яким відкрився Господь Мойсею. Значення цього імені.
8. Апофатичні властивості Божі.
9. Катафатичні властивості Божі.
10. Космологічний, телеологічний, онтологічний аргументи на користь буття Божого.

11. Моральний, антропологічний, історичний аргументи на користь існування Божого.
12. Біблійні антропоморфізми.
13. Основні положення вчення про Триєдиного Бога.
14. Аналогії Пресвятої Трійці у світі.
15. Доктрина Арія.
16. Іпостасні властивості Божественних Осіб.
17. Троїчність Божественних Осіб і категорія числа (кількості).
18. Вчення Плотіна про три іпостасі.
19. Дуалізм.
20. Деїзм.
21. Пантеїзм.
22. Християнське вчення про створення світу “із нічого”.
23. Мотиви і мета творіння.
24. Хибні вчення про Промисл Божий.
25. Преадамізм і полігенізм.
26. Схильність людської природи до гріхопадіння.
27. Відмінність душі людської від душ тварин.
28. Образ і подоба Бога в людині.
29. Первородний гріх.
30. Три основні погляди на походження людської душі.
31. Склад людської природи: дихотомія, трихотомія.
32. Ангели в Священному Писанні.
33. Небесна ієрархія.
34. Досконалість ангельської природи.
35. Падіння ангелів темряви і місце їх перебування.
36. Ставлення ангелів до простору і часу.
37. Таїнство Відкуплення.
38. Православне вчення про Особу Відкупителя.
39. Теорії відкуплення: юридична, моральна й органічна.
40. Біблійні і святоотецькі образи Відкуплення.
41. Складові Відкуплення.
42. Чудеса Спасителя.
43. Церква як боголюдський організм.
44. Церква — єдина, свята, соборна й апостольська. Значення цих онтологічних властивостей.
45. Три ступеня священства і апостольство як особливе служіння в Церкві.
46. Союз між Церквою земною і Церквою небесною.

47. Почитання святих.
48. Молитви за померлих.
49. Поняття про таїнства Церкви.
50. Таїнство Євхаристії.
51. Таїнство Хрещення і Миропомазання.
52. Таїнство покаяння.
53. Таїнство шлюбу.
54. Таїнство священства.
55. Тілесна смерть і безсмертя душі.
56. Ознаки Другого пришествя.
57. Уявлення про Антихриста у світлі Святого Письма та Святого Переказу.
58. Страшний суд.
59. Апокатастазис.
60. Блаженство праведників і муки грішників після Страшного Суду.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алпий (Кастальський-Бороздин), архим., Ісайя (Белов), архим.* Догматическое богословие: Курс лекций.— Свято-Троїцька Сергієва Лавра, 1994.
2. *Амвросій (Погодин), архим.* Святой Марк Эфесский и Флорентийская уния. — М., 1994.
3. *Василенко Л. И.* Краткий религиозно-философский словарь.— М.: Истина и жизнь, 2000.
4. *Василидис Н.* Таинство смерти. — Свято-Троїцька Сергієва Лавра, 1998.
5. *Вестель Ю.* Проблема онтологии личности в связи с происхождением термина ΥΠΟΣΤΑΣΙΣ // Синописис. — 2002. — № 4–5. — С. 165–226.
6. *Владимир (Сабодан), Митрополит Киевский и всея Украины.* Экклезиология в отечественном богословии. — К., 1997.
7. *Владимирский Ф. С.* Отношение космологических и антропологических воззрений Немезия к патриотической литературе и влияние его на последующих писателей // Немезий Эмесский. О природе человека. — М., 1998.
8. *Григорий Нисский. Свт.* Об устройении человека / Пер., прим. и послесловие В. М. Лурье. — СПб.: Аксиома; Мифрил, 1995.

9. *Давыденков О., иерей.* Догматическое богословие: Курс лекций: В 3 ч. — М., 1997.
10. *Епифанович С. Л.* Преподобный Максим Исповедник и византийское богословие. — М.: Мартис, 1996.
11. *Закон Божий, составленный по Священному Писанию и изречениям Святых Отцов, как практическое руководство к духовной жизни.* — М.: Сретенский монастырь; Новая книга; Ковчег, 2000.
12. *Зарин С. М.* Аскетизм по православно-христианскому учению. — М., 1996.
13. *Зеньковский В. В.* Основы христианской философии. — М.: Канон, 1996.
14. *Иванов Н., прот.* И сказал Бог... Библейская онтология и библейская антропология. Опыт толкования книги Бытия (гл. 1–5). — Клин, 1999.
15. *Иванов П., свящ., Давыденков О., свящ., Калашов С. Х.* Христианство и религии мира. — М.: Про-Пресс, 2000.
16. *Иларион (Алфеев), иеромонах.* Таинство веры. Введение в право-славное догматическое богословие. — М.: Изд-во Братства Святителя Тихона, 1996.
17. *Каллист (Уэр), еп.* Православная Церковь. — М., 2001.
18. *Киприан (Керн), архим.* Антропология св. Григория Паламы. — М., 1996.
19. *Лосский В. Н.* Очерк мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. — М., 1991.
20. *Макарий (Оксиюк), митр.* Эсхатология св. Григория Нисского. — М., 1999.
21. *Малков П. Ю.* Под Главою — Христом. — М., 2000.
22. *Мейендорф И., прот.* Византийское богословие: Исторические направления и вероучение. — М., 2001.
23. *Мейендорф И., прот.* Введение в святоотеческое богословие. — Клин, 2001.
24. *Мейендорф И., прот.* Жизнь и труды св. Григория Паламы: Введение в изучение. — СПб., 1997.
25. *Мейендорф И., прот.* Иисус Христос в восточном православном богословии. — М., 2000.
26. *Осипов А. И.* Путь разума в поисках истины. — М., 1999.
27. *Ситников А. В.* Философия Плотина и традиция христианской патристики. — СПб.: Алтейя, 2001.
28. *Спаский А.* История догматических движений в эпоху Вселенских Соборов. — Сергиев Посад, 1914.

29. *Фиолетов Н. Н.* Очерки христианской апологетики. — Клин, 2000.
30. *Христианство: Энциклопедический словарь: В 3 т.* — М.: Научное изд-во “Большая Российская энциклопедия”, 1995.
31. *Яннарас Х.* Вера Церкви. — М., 1992.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Введення до християнської теології”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Введення до християнської теології”	4
Питання для самоконтролю	8
Список рекомендованої літератури.....	10

Відповідальний за випуск
Редактор
Комп’ютерна верстка

Н. В. Медведєва
Л. С. Тоболіч
Т. Г. Замура

МАУП

Зам. № ВКЦ-1294

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП